

Metafora rețelei

The Network Metaphor

Prof. univ. dr. habil. **Diana DĂNIȘOR***
Universitatea din Craiova
Facultatea de Drept

Abstract

The network has become a dominant form of contemporary thinking, the constitutive metaphor being reinvented during the explosion of reticular techniques – the Internet and planetary telecommunications networks. It seems to draw the invisible infrastructure of contemporary society. The figure of the network tends to define the ways of thinking, being ubiquitous in all disciplines, from biology to sociology, from law to computer science etc., because the hidden structure of the complexity of today's society is the network that dominates and shapes it.

Keywords: *metaphor; network; telecommunications; law; society.*

Rezumat

Rețeaua a devenit o formă dominantă a gândirii contemporane, metafora constitutivă fiind reinventată cu ocazia exploziei tehnicilor reticulare – internetul și rețelele planetare de telecomunicații. Ea pare să deseneze infrastructura invizibilă a societății contemporane. Figura rețelei tinde să definească modalitățile de funcționare a gândirii, fiind omniprezentă în toate disciplinele, de la biologie la sociologie, de la drept la informatică etc., căci structura ascunsă a complexității societății actuale este rețeaua care o domină și o modelează.

Cuvinte-cheie: *metaforă, rețea, telecomunicații, drept, societate.*

1. Introducere

Limba română actuală este o fidelă oglindă a societății, în continuă căutare de sine în ceea ce privește identitatea lexicală. Cuvântul *rețea* provine din lat. **rētēlla*, diminutiv de la *rētis*¹, având semnificația de „împletitură de fire de ață, de sfoară, de sârmă etc., lucrată

* danisordiana@yahoo.ro

¹ Cf. it. *rezza*, abruz. *ritedda*, fr. *réseau* (A. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic român*, Universidad de la Laguna, Tenerife, 1958-1966).

cu ochiuri mari; plasă, fileu”². Această definiție a rețelei trimite la tehnica ce o pune în evidență, fabricarea țesăturii. Încă din mitologie, rețeaua este observată ca tehnică a țesutului. A existat un timp în care noțiunea a preexistat termenului de rețea, utilizarea mitologică a metaforei țesăturii reprezentând legăturile pe care zeii le țes între Cosmosul invizibil și lumea vizibilă, rețeaua fiind „legătura invizibilă între locurile vizibile ale corpului fizic”³. Rețeaua, având ca etimologie latinul *retis*⁴, este compusă din fire regulat împletite, fiind o țesătură cu ochiuri largi ce servea la capturarea anumitor animale. Trebuie insistat pe dimensiunile de țesătură, ce presupune legătura, și de captură, ce vizează controlul.

Din secolul al XVII-lea până pe la începutul secolului al XIX-lea, noțiunea a căpătat un sens figurat, metaforic, fiind aplicată analizei corpului uman, în special a aparatului circulator, devenind „locul vizibil al unei organizări invizibile”⁵, fiind îmbogățită cu noi dimensiuni: circulația și fluiditatea, genealogia sa arătând strânsa legătură între corp și organism⁶.

Metafora corporală trece, în secolul al XIX-lea, în domeniul ingineriei, unde din rețea dată devine rețea artificială, inginerii hidrologi, din telecomunicații, din transport, precum și geografi, administratori, planificatori, oameni politici și sociologi conștientizând enorme perspective pe care aplicarea noțiunii de rețea le deschidea în domeniile lor respective, fiind din ce în ce mai utilizată în viața cotidiană. Dacă medicul o observă, rețeaua fiind pentru el o țesătură vie, inginerul o concepe și o construiește, gândind-o ca pe un organism, dar devenind o rețea artificială, construită, un artefact, o tehnică autonomă independentă de corp. Și acum rețeaua desemnează locul și legătura intermediară între circulația continuă și blocare, între „un paradis al circulației și al schimbului și un infern al controlului și supravegherii”⁷. Istoria științelor și tehnicilor constată caracterul profund reticular al organizărilor naturale și sociale, forma generală a rețelei născându-se din problemele concrete care se puneau în fața realităților naturale și a construcțiilor sociale, ea servind la desemnarea unei mari varietăți de obiecte și de fenomene (drumuri, căi ferate etc.), termenul îmbogățindu-se prin extensie și alunecare a registrelor metaforice suprapuse, detașându-se astfel progresiv de obiectele concrete pe care le numise la origine, desemnând anumite proprietăți generale intime legate: împletire, dar și control și coeziune, circulație, cunoaștere și reprezentare topologică.

² Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.

³ *Idem*, 1989.

⁴ G. Dupuy, *Réseaux, philosophie de l'organisation*, in *Encyclopædia UNIVERSALIS*, t. 19, 1990, pp. 875-882; J.L. le Moigne, *La mémoire du réseau: Tout s'écoule... et pourtant...*, in *Information, culture et société: la montée des réseaux*, Actes du colloque international, Grenoble 9-12 mai 1989, pp. 173-185.

⁵ *Idem*, p. 33.

⁶ P. Musso, *La pratique des réseaux chez Saint-Simon et l'émergence d'un concept*, in *Télécommunications et philosophie des réseaux. La postérité paradoxale de Saint-Simon*, sous la direction de P. Musso, Paris cedex 14, Presses Universitaires de France, « La Politique élatée », 1998, pp. 31-67. URL: <https://www.cairn.info/--9782130483977-page-31.htm>.

⁷ P. Musso, *La symbolique du réseau*, in *Quaderni*, n°38, Printemps, 1999, Politique symbolique et communication, pp. 69-98. doi: 10.3406/quad.1999.1396 http://www.persee.fr/doc/quad_0987-1381_1999_num_38_1_1396, p. 71.

Alături de aceste utilizări, altele noi au apărut, fiind popularizate de dezvoltarea informaticii și a mijloacelor moderne de telecomunicații, termenul fiind utilizat pentru a desemna ansamblurile complexe ale căilor de circulație virtuale, internetul fiind desemnat chiar prin acest termen de „rețea” sau „rețeaua rețelelor”. Pentru desemnarea relațiilor între persoane via internet se utilizează sintagma „rețele sociale”, debarasată de sensul său peiorativ (la origine, „rețeaua” era o societate secretă, o organizație clandestină, o putere ocultă), accentul punându-se nu pe indivizi și atributele lor individuale, ci pe relațiile pe care aceștia le întrețin între ei, care le modifică comportamentele individuale și contribuie astfel la modelarea structurilor sociale⁸. Conceptul de rețea permite descrierea structurii sociale a unei comunități. Grație nodurilor și arcurilor, rețelele pot fi ilustrate grafic și de manieră abstractă⁹. Nodurile pot reprezenta indivizii, grupurile, familiile, colectivitățile, întreprinderile, statele etc., în timp ce legăturile pot reprezenta fluxuri de orice natură, de la informații și resurse la relații ce presupun respectul, prietenia, influența, puterea, dominația¹⁰. Cea mai bună expresie a rețelei este o imagine, și nu o definiție a sa, fapt ce a condus la o largă utilizare a sa.

2. Descartes și metafora corporală a rețelei

Utilizat încă de țesători, termenul este preluat de medici pentru a desemna și desena aparatul sanguin și fibrele ce compun corpul uman. Harvey este cel care explică legile circulației sângelui în corpul uman¹¹, dezvoltând ideea că sângele circulă în corp în circuit închis, teorie ce contrazice medicina anterioară care considera că sângele era produs de alimente, apoi era „consumat”, pentru a se evapora sub forma transpirației¹². Teoria sa va stârni polemică în sânul medicilor¹³ și nu numai, descoperirea fiind cu atât mai importantă cu cât obligă la reconfigurarea întregului sistem sanguin. Descartes este cel care, neobosit, apără teza lui Harvey¹⁴ pe care o integrează în concepția sa generală despre ființa umană,

⁸ Lucrarea lui P. Mercklé, *Sociologie des réseaux*, Repères, La Douverte, Paris, 2011, revine asupra lucrărilor fondatoare ale sociologiei rețelelor și asupra utilizărilor științifice de către științele sociale ale noțiunilor de rețele sociale.

⁹ J. Pacotte, *Le réseau arborescent, schème primordial de la pensée*, Paris, Herman, 1936.

¹⁰ H. Bakis, *Les réseaux et leurs enjeux sociaux*, PUF, Que sais-je ?, Paris, 1993.

¹¹ A. Cesalpino (1519-1603), în *Quaestionum peripateticarum libri quinque* (1571), este primul care vorbește de „circulație” pentru a descrie modul în care se mișcă sângele (*Cesalpino and the Circulation*, Nova et Vetera, *British Medical Journal*, 23 mars 1946, p. 436). Harvey este cel care a generalizat la întregul corp uman schema circuitului închis.

¹² Observarea fluxului sanguin este permisă de strângerea brațului cu un garou, ceea ce ne arată că el circulă repetitiv. Vezi http://animation.hepvs.ch/sciences-de-la-nature/images/stories/doc_cycle_3/demar_checientifique/dsharvey.pdf.

¹³ Harvey este numit „circulator”, în latină însemnând „șarlatan”. Vezi <http://www.medarus.org/Medecins/MedecinsTextes/harvey.html>.

¹⁴ Harvey este explicit menționat de Descartes, cu numele Harvejus sau Herveus. În *Discours sur la méthode*, el spune că, „dacă ne întrebăm cum anume sângele din vene nu se epuizează curgând în mod continuu prin inimă și cum nu se umplu arterele (...), nu trebuie să răspund altceva decât ce a fost deja scris de un medic din Anglia, căruia trebuie să-i aducem laude că a spart gheața în această privință și că a fost primul care ne-a dezvăluit că (...) curgerea sângelui nu este decât o circulație perpetuă” (*Discours*, V).

respingând vechea teorie a *pneumei* sau a „sufletului de viață”¹⁵. Unit cu corpul, sufletul figurează într-o *rețea*. El acționează asupra ei și *prin* ea, fiind însă condiționat de pasiuni¹⁶. Această paradigmă a corpului-mașină are drept principiu de mișcare inima, corpul fiind conceput ca o rețea complexă de fibre ce permit circulația continuă a sângelui (chiar dacă utilizarea termenului de „rețea” este rezervată de către Descartes doar analizei funcției unei anumite zone a creierului – partea centrală a creierului în formă de U –, această rețea fiind descrisă de el ca făcută din fire și spații între centrul creierului și periferia corpului). Dar Descartes rămâne atașat de concepția liniară a cunoașterii, ce se dezvoltă regulat, gradual și directiv, deci mecanic și reversibil.

3. Diderot și ambivalența rețelei

Cel care depășește teoria rețelei în termeni de puncte și de linii este Diderot, sprijinindu-se pe teoriile fibrilare ale lui Haller și Bourdieu și gândind politicul în termeni de legături și de fluxuri, de conexiune, de control și de circulație. Statutul particular acordat analogiei de către Diderot justifică trecerea de la corpul uman la corpul politic și tratarea geopoliticului plecând de la forma reticulară. Chiar dacă nu realizează explicit o teorie a rețelei, el inaugurează „utilizarea potențialului și a bogăției analogice a rețelei, capacitatea sa de transfer în discipline cu epistemologii istoric divergente care tind, cu toate acestea, spre o categorie de înțelegere comună ce traduce o viziune nouă despre ordinea naturală și socială”¹⁷.

În operele sale politice, rețeaua promovează ideea unei organizări care reglează, făcând să corespundă interesele private și cele publice, prin reechilibrarea funcțiilor de către niște instanțe mediatore în sânul unei configurații care nu mai este ierarhică, ci descentralizată și fluidă¹⁸. Ca și în cadrul organismului, care-și datorează integritatea colaborării, consensului și repartiției egalitare a competențelor și puterii tuturor părților sale, în cazul teoriei sale politice raporturile de dominație și de obediență se șterg în profitul schimburilor multilaterale dintre guvernanți și guvernați.

4. Saint-simonismul și mitul modern al rețelei

Școala saint-simonistă este cea care va plasa în inima gândirii sale metafora reticulară, ceea ce-i va asigura fecunditatea, odată cu succesul înregistrat de aceasta. Viziunea organicistă a rețelei la Saint-Simon generează, prin multiplicitatea relațiilor și prin circulația persoanelor, a bunurilor, a capitalurilor, a ideilor, a cunoașterii, proiectele cele

¹⁵ Ch. Smith, *Descartes' Visit to the Town Library, or how Augustinian is Descartes' Neurophysiology?*, in *Journal of the History of the Neurosciences: Basic and Clinical Perspective*, vol. 7, nr. 2, 1998.

¹⁶ Este vorba, spune Descartes, despre „efectul principal al pasiunilor” care incită și dispun sufletul să dorească lucruri pentru care ele pregătesc corpul.

¹⁷ E. Letonturier, *Le réseau mis en oeuvre: le Rêve de Diderot*, in *Flux*, nr. 24, 1996. pp. 5-19, https://www.persee.fr/doc/flux_1154-2721_1996_num_12_24_1183.

¹⁸ *Ibidem*.

mai grandioase. Organizarea implică o anumită soliditate, iar fluiditatea este necesară vieții și schimburilor. Corpul social este organizat ca un corp uman, știința politică fiind fondată, grație logicii organismului-rețea, pe o nouă religie, „Noul Creștinism”, ce se realizează „în munca asociațiilor aplicată întregii planete, pentru fecundarea naturii cu rețelele de comunicare”¹⁹. Circulația banilor în societatea în rețea asigură funcționarea corpului social, tot așa cum circulația sângelui în organism prin rețeaua sanguină este condiția vieții. Buna administrare este condiția schimbării sociale, asigurând tranziția la sistemul industrial sperat, printr-o trecere pașnică de la prezent la viitor. Rețeaua nu mai este doar un concept operatoriu (rețele bancare și financiare, rețele de străzi, canale, linii maritime, căi ferate), ci vectorul unei filosofii, de la dimensiunea topologică originală (imaginea țesăturii) și dimensiunea circulatorie (acceptată de medicină), rețeaua semnifică acum mai mult decât orice liberă circulație și orice liberă comunicare, devenind instrumentul binelui colectiv, prin „comunicarea generalizată fondată pe conexitatea organizată”, devenind „noua utopie mobilizatoare a planificatorului social”²⁰. Odată cu saint-simonismul, rețeaua atinge punctul său culminant, Michel Chevalier transformând rețeaua în obiect-simbol²¹. Circulația egalitară a banilor permite comunicarea-comuniune și democratizarea, rețeaua producând prin ea însăși schimbarea socială, fiind concepută ca o tehnică ce asigură legătura și ca un operator politico-moral ce asigură sensul, fiind identificată cu o revoluție socială și democratică.

Rețeaua devine simbol al asocierii universale, dar trecerea de la dominația oamenilor la asocierea fraților (marxism) nu se va putea realiza decât odată cu dezvoltarea rețelelor de comunicare.

5. Dezvoltarea rețelelor – echivalentul unei revoluții politice

Rețeaua de telecomunicații este, pentru corpul social, echivalentul rețelei nervoase pentru corpul uman, funcționarea sa asigurându-i supraviețuirea²². Dezvoltarea industrială și mașina cu aburi au permis inventarea rețelelor mecanice autoreglate (telegrafal, căile ferate), tehnicile de comunicare și calculatorul făcând posibile rețelele autoorganizate. Acestea, ca rețele inteligente, au trecut de la modelul piramidal al rețelei ierarhice a actorilor (rețeaua de radiodifuziune) la modelul dispersiei anarhice a actorilor (rețeaua informatică), pentru a sfârși în rețeaua de telefonie comutată, imagine egalitară și interactivă²³.

În societatea contemporană totul este rețea, de la transporturi la energie, de la telecomunicații la informatică, chiar și relațiile umane (via Facebook și LinkedIn) au sfârșit

¹⁹ P. Musso, *La symbolique du réseau*, op. cit., p. 81.

²⁰ *La pensée saint-simonienne et les réseaux*, <https://www.universalis.fr/encyclopedie/reseaux-philosophie-de-l-organisation/4-la-pensee-saint-simonienne-et-les-reseaux/>

²¹ M. Chevalier, *Lettres sur l'Amérique du Nord*, tom. II, Gosselin, Paris, 1836, p. 3.

²² A. Toffler, *Les nouveaux pouvoirs ? Savoir, richesse et violence à la veille du XXIème siècle*, Fayard, Paris, 1991, p. 144.

²³ J.L. le Moigne, op. cit., pp. 180-182.

prin a deveni „rețea”. Rețeaua, ca structură explicativă a sistemului capitalist contemporan, constituie „noua morfologie a societăților noastre”²⁴, convergând spre o „meta-rețea a capitalurilor”²⁵, ca nouă figură a puterii, planeta întreagă fiind prinsă în plasa sa, ceea ce conduce la suprimarea controlului statal asupra societății și economiei și distrugerea statului național suveran prin distrugerea ierarhiilor.

6. Metafora rețelei în drept

Ost și Van de Kerchove²⁶, cărora le revine paternitatea „rețelei”, pleacă de la teza conform căreia, „din criza modelului piramidal, o paradigmă concurentă apare treptat, cea a dreptului în rețea, fără să dispară reziduuri importante din prima, care reușește să complice situația în continuare”²⁷, intenționând să dezvolte o știință a dreptului care acceptă să se confrunte cu provocările sale, sugerând un nou cadru teoretic capabil să transpună mișcarea progresivă care, schematic, merge de la piramidă la „rețea”. „Odată cu rețeaua, statul încetează să mai fie unicul cămin al suveranității (...); voința legiuitorului încetează să fie primită ca o dogmă (...); frontierele dintre fapt și drept se estompează; puterile interacționează (judecătorii devin coautori ai legii și subdelegările puterii normative, în principiu interzise, se multiplică); sistemele juridice (și, mai pe larg, sistemele normative) se încălcesc; cunoașterea dreptului, care-și revendica ieri puritatea metodologică (monodisciplinaritate) se declină astăzi interdisciplinar și rezultă mai mult din experiența contextualizată (*learning process*) decât din axiome *a priori*; justiția, în fine, pe care modelul piramidal înțelegea s-o reducă la ierarhiile valorilor fixate în lege, este percepută astăzi în termeni de balanțe de interese și de echilibrări de valori, pe cât de diverse, pe atât de variabile.”²⁸ Construită în opoziție cu paradigma kelseniană²⁹, rețeaua este fructul crizei acestui model, căutând să ocupe locul liber lăsat de deficiențele statale și de problemele transnaționale.

7. Concluzie

Metafora apare ca instrument strategic de analiză a culturii, ingredient esențial al interpretării acesteia³⁰, conferind transparență socialului, prin jocul permanent între

²⁴ M. Castells, *La société en réseaux. L'ère de l'information*, Fayard, Paris, 1997, p. 525.

²⁵ *Idem*, p. 531.

²⁶ Astfel, profesorul Millard, care înțelege să opună o teorie empirică a ierarhiei normelor teoriei normativiste, nu înțelege prin ierarhia normelor „vulgata adesea utilizată de către juriști [...] care [o] asimilează unei piramide a actelor juridice care se ordonează de manieră coerentă, pentru că actele inferioare ar fi perfect conforme, material, actelor superioare”. Millard E., « La hiérarchie des normes, critique sur un fondement empiriste », *op. cit.*, p. 3.

²⁷ F. Ost, M. Van de Kerchove, *De la pyramide au réseau ? : pour une théorie dialectique du droit*, Bruxelles, 2002, p. 14.

²⁸ *Ibid.*, p. 10.

²⁹ Autorul austriac, la rândul său, respinge implicit ideea de drept în rețea: dreptul „nu este un complex de norme în vigoare unele alături de altele”. H. Kelsen, *Théorie pure du droit*, 2e éd., *op. cit.*, p. 266.

³⁰ J. Molino, *Anthropologie et métaphore*, in *Revue Langages*, n° 54, Larousse, Paris, 1979, pp. 103-126.

manifest și secret prin intermediul unor moduri de vizibilitate raționale, inițiindu-ne în prezența perceptibilului ca exces constitutiv al vizibilului asupra lui însuși și încercând să numească lumea în clipa de neatribuit a apariției sale, căci lumea fenomenală este locul unei metaforicități originare³¹. Dacă metaforele ne structurează modurile de a percepe și de a simți, ele au și puterea de a produce o nouă înțelegere a lucrurilor și, deci, de a transforma realitatea.

Înțelepciunea este intuiție intelectuală, procesul metaforizării reușind să unifice realul cu intelectul, acesta din urmă, ca intuitiv, devenind tot ceea ce este. Dar intuiția intelectuală este instantanee, nu se produce în timp, în cazul metaforei confruntându-ne cu un paradox: aceasta este dată prin intuiția intelectuală, însă prin intuiție știm, dar nu cunoaștem, prin raționare cunoaștem, dar nu știm. Metafora reușește să unifice cele două modalități, făcându-ne să știm ceea ce cunoaștem și să cunoaștem ceea ce știm, căci în ea a fi și a gândi este unul și același lucru. Prin metaforă, omul își descoperă divinul din el, având acces nemijlocit la gândirea care gândește gândirea. Ceea ce se încearcă să se obțină prin intermediul demonstrației, metafora, ca intuiție intelectuală, sesizează nemijlocit, deoarece în cazul ei surprinderea este survenire, și invers. Acest lucru nu va fi posibil decât depășind raționalul și punând accentul pe intuitiv-noetic, intuiția fiind răspunzătoare de creativitate. Metaforele apar în mod spontan, ca revelații ce stau la baza întregii justificări raționale.

Ideea de rețea este la fel de veche ca și umanitatea; de altfel, ea avea cu siguranță mai mult sens în epoca preistorică decât în cea a statului și a ordinii. Dacă astăzi revine pe scenă prin intermediul spațiului digital, structurarea în rețea a dreptului și a societății nu este, fără îndoială, altceva decât redescoperirea unor modele foarte vechi.

³¹ R. Barbaras, *Le tournant de l'expérience. Recherches sur la philosophie de Merleau-Ponty*, Paris, Vrin, 1998.

Îmbunătățirea rolului Agenției Naționale de Administrare Fiscală în prevenirea și combaterea evaziunii fiscale

Improving the role of National Agency for Fiscal Administration in preventing and combating tax evasion

Conf. univ. dr. **Anișoara BĂBĂLĂU***
Universitatea din Craiova
Facultatea de Drept

Abstract

The multitude of obligations that the tax law imposes on tax payers and, above all, the burden of these obligations have always led to the stimulation of taxpayers' ingenuity in inventing various procedures for evading tax obligations. The adoption and application of a modern and transparent legislative framework, combined with the motivation of staff from specialized institutions, are measures aimed at reducing the harmful effects of this real economic scourge of the contemporary world, but also at creating premises for better cooperation with each taxpayer, for the development of his civic consciousness in terms of obligations towards the state.

Nowadays, ANAF has a decisive role in preventing and combating tax evasion. The package dedicated to massive data collection, through the implementation of the SAF-T (Standard Audit File for Taxation) systems, desk-audit, the interconnection of cash registers and electronic invoices, as well as the interoperability of databases, will lead to the provision of consistent fiscal data to the system of risk analysis, an activity that will lead to the reduction of tax evasion and the increase of revenues collected as a share of GDP.

Keywords: *tax evasion; National Agency for Fiscal Administration; desk-audit; electronic invoices; the SAF-T (Standard Audit File for Taxation) systems.*

Rezumat

Multitudinea de obligații pe care legea fiscală le impune contribuabililor și, mai ales, povara acestor obligații au condus întotdeauna la stimularea ingeniozității contribuabililor în inventarea diferitelor proceduri de sustragere de la plata obligațiilor fiscale. Adoptarea și aplicarea unui cadru legislativ modern și transparent, alături de motivarea personalului din instituțiile de specialitate, sunt măsuri care vizează reducerea efectelor nocive ale acestui fenomen economic real al lumii contemporane, dar și crearea premiselor unei mai bune cooperări cu fiecare contribuabil, pentru dezvoltarea conștiinței sale civice în ceea ce privește obligațiile față de stat. În prezent, ANAF are un rol decisiv în prevenirea și combaterea evaziunii fiscale. Pachetul dedicat colectării masive de date,

prin implementarea sistemelor SAF-T (Standard Audit File for Taxation), desk-audit, interconectarea caselor de marcat și a facturilor electronice, precum și interoperabilitatea bazelor de date, va duce la furnizarea de date fiscale consistente sistemului de analiză a riscurilor, activitate care va determina reducerea evaziunii fiscale și creșterea veniturilor încasate ca pondere în PIB.

Cuvinte-cheie: evaziunea fiscală; Agenția Națională de Administrare Fiscală; desk-audit; facturi electronice; sistemul SAF-T (Fișierul Standard de Control Fiscal).

1. Aspecte teoretice privind evaziunea fiscală

Evaziunea fiscală este unul dintre fenomenele economico-sociale complexe, care ridică probleme statelor de astăzi și ale căror consecințe nedorite caută să le limiteze cât mai mult, eradicarea fiind practic imposibilă. Efectele evaziunii fiscale se resimt direct asupra nivelurilor veniturilor fiscale, conduc la distorsiuni în mecanismul pieței și pot contribui la inechități sociale. Fenomenul evaziunii fiscale în România necesită încă cercetare și analiză pentru a se ajunge la o percepere corectă și completă a dimensiunilor sale.

Domeniul evaziunii fiscale a făcut, în general, obiectul cercetării la diferite niveluri și în repetate rânduri. Cu toate acestea, realitatea demonstrează că aceasta este departe de a fi percepută în mod corect și complet, astfel că mecanismele gândite pentru a o preveni și combate trebuie să devină cât mai eficiente.

Aceste afirmații sunt susținute și de faptul că oficialii, cu atribuții stricte și de nivel înalt în acest domeniu, declară în luările lor de poziție că nu se poate face o evaluare exactă a evaziunii fiscale. Singurele elemente de natură să conducă la conturarea dimensiunilor evaziunii fiscale sunt extrase din quantumul prejudiciilor constatate de ANAF¹.

Multitudinea obligațiilor pe care legea fiscală le impune plătitorilor de taxe și, mai ales, povara acestor obligații au dus, dintotdeauna, la stimularea ingeniozității contribuabililor în a inventa procedee diverse de eludare a obligațiilor fiscale. Evaziunea fiscală a fost întotdeauna activă și ingenioasă datorită faptului că organele fiscale „*lovesc*” în averea indivizilor, și îi „*ating*” în cel mai sensibil interes – *cel bănesc*².

Cauzele evaziunii fiscale sunt multiple: prevederile legale ce favorizează eludarea fiscalului; modul de aplicare a legilor, care permite sustragerea de la impozitare; contribuabilii care, cu o mentalitate nesănătoasă, recurg la felurite metode de a-și ascunde obiectul impozabil; corupția organelor fiscale; repartizarea inechitabilă a cotelor de impozitare pe grupe de venituri și categorii sociale³.

*anisoara.babalau@yahoo.com

¹ D. Pătroi, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional, ediția a II-a*, Editura Economică, București, 2007, p. 18.

² O. Pop, *Evaziunea fiscală*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 48.

³ D. Pătroi, *op. cit.*, p. 21.

În acest sens, gradul ridicat de specializare a infracțiunilor de evaziune fiscală reclamă pentru prevenirea și combaterea lor efortul concentrat al mai multor instituții ale statului: Direcția Generală a Finanțelor Publice, Direcția de Investigare a Criminalității Economice din cadrul Poliției, precum și Direcția Generală Antifraudă Fiscală din cadrul ANAF sau departamentele economice ale serviciilor secrete. Se apreciază că direcțiile de acțiune care pot contribui la limitarea ariei evaziunii fiscale trebuie să acopere trei domenii: legislativ, administrativ și social⁴.

Adoptarea și aplicarea unui cadru legislativ modern și transparent, coroborat cu motivarea personalului din instituțiile de specialitate, sunt măsuri menite să diminueze efectele nocive ale acestui adevărat flagel economic al lumii contemporane⁵, dar și să creeze premise pentru o mai bună cooperare cu fiecare contribuabil, pentru dezvoltarea conștiinței civice a acestuia în ceea ce privește obligațiile față de stat, pe care trebuie să îl perceapă ca pe un protector și nu ca pe un spoliator.

În orice stat democratic, contribuabilul este considerat a fi un subiect de drept de bună-credință și, ca urmare, obligațiile fiscale pe care acesta și le asumă (prin depunerea, uneori, a unei declarații de impunere) constituie fundamentul pe care se întemeiază administrația fiscală, atunci când stabilește și înscrie în titlurile de creanță fiscale cuantumul impozitelor datorate. Problemele se ivesc atunci când un contribuabil încearcă să se poziționeze în așa fel încât să se sustragă de la îndeplinirea corectă a obligațiilor fiscale.

Astfel că au existat și continuă să existe contribuabili care – determinați de diverse interese și punându-și în valoare inventivitatea – au încercat și încearcă să își restrângă obligațiile fiscale, scop în care recurg la cele mai variate metode. În acest sens, faptele acelor contribuabili, prin care reușesc să sustragă de sub incidența legii fiscale unele venituri sau bunuri impozabile, conturează fenomenul evazionist, extrem de dăunător pentru domeniul economico-financiar.

Prin urmare, încă de la începutul secolului XX, în doctrina românească, evaziunea fiscală este definită ca fiind ansamblul procedeelelor licite și ilicite cu ajutorul cărora contribuabilii sau alte persoane interesate sustrag – total sau parțial – averea lor de la plata obligațiilor stabilite prin reglementările fiscale⁶.

Cel mai frecvent, *evaziunea fiscală* este definită ca fiind sustragerea de la plata impozitelor și taxelor a veniturilor și bunurilor dobândite ce intră sub incidența impozitării fiscale⁷.

Într-o abordare globală, evaziunea fiscală reprezintă vectorul central al economiei subterane care, în interacțiune și interdependență cu celelalte componente specifice criminalității economico-financiare, redă adevărata amplitudine a palierului informal al economiei⁸.

⁴ O. Pop, *op. cit.*, p. 51.

⁵ *Ibidem*.

⁶ D. Pătroi, *op. cit.*, p. 28.

⁷ D. Florescu, A. Petre, P. Coman, G. Bălașa, *Fiscalitatea în România: reglementare, doctrină, jurisprudență*, Editura All Beck, București, 2005, p. 152.

⁸ D. Pătroi, *op. cit.*, p. 33.

În normele de lucru elaborate de Ministerul Finanțelor Publice, fenomenul de evaziune fiscală este definit ca sustragerea totală sau parțială de către unii contribuabili, persoane fizice sau juridice, prin diverse forme, de la plată a obligațiilor față de buget.

În acest fel, evaziunea fiscală ar însemna reducerea la minimum a impozitării prin cunoașterea și luarea în considerare a tuturor posibilităților reale oferite de lege, iar fraudă fiscală ar fi determinată de preocuparea contribuabilului de a abandona, ignora, ocoli sau desconsidera prevederile legislației fiscale⁹.

De asemenea, în literatura de specialitate, evaziunea legală este definită distinct de cea ilegală. În acest sens, dacă sustragerea de la îndeplinirea obligațiilor fiscale se realizează prin interpretarea legilor fiscale în favoarea contribuabilului, avem de-a face cu *evaziune legală*, iar dacă *evaziunea* rezultă din încălcarea cu știință a legislației fiscale, ea este *ilegală*.

În virtutea acestei accepțiuni, în spațiul economic ar exista trei categorii de contribuabili: corecți (*zona albă*), incorrecți (*zona neagră*) și cei care eludează prevederile legii fiscale, fie prin abilitate, fie ilegal, prin inginerii fiscale și abuz de lege (*zona gri*).

În cazul *evaziunii legale*, contribuabilul încearcă să se plaseze într-o poziție cât mai favorabilă, pentru a beneficia într-o măsură cât mai mare de avantajele oferite de reglementările fiscale în vigoare. Astfel, contribuabilii găsesc anumite mijloace și, exploatând lacunele legislației, eludează în mod „legal” prevederile fiscale, sustrăgându-se în totalitate sau în parte plății impozitelor, tocmai din cauza acestei insuficiențe legislative. Procedând astfel, contribuabilii rămân în limita strictă a drepturilor lor și statul nu se poate apăra împotriva acestor sustrageri decât printr-o legislație bine studiată, clară, precisă, științifică.

Formele de evaziune ilicită cel mai des întâlnite sunt: înregistrările cu scopul de a micșora rezultatele, amortismente nelegale și amortismente la subevaluări, rezerve latente, nejustificarea cu documente legale a înregistrărilor, trecerea de cifre nereale în registrele contabile, compensațiuni de conturi, falsificarea sau crearea pur și simplu a unor piese și acte justificative, contabilizări de cheltuieli și facturi fictive, erori de adunare și/sau de raportare etc.

În momentul actual, actul normativ care asigură reglementarea în domeniul combaterii comportamentelor celor care încalcă regimul fiscal în România este *Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale*, cu modificările și completările ulterioare. Față de legea pe care a înlocuit-o, aceasta a adus mai multe elemente de noutate: s-au reglementat și măsuri de prevenire a evaziunii fiscale, s-au instituit noi infracțiuni, denumite infracțiuni în legătură cu cele de evaziune fiscală, s-au incriminat mai multe fapte ca infracțiuni de pericol etc.

Legea a fost considerată un progres, chiar dacă au fost identificate și unele lipsuri pe care le prezintă – de exemplu, nu trebuia ca unele fapte care continuă să prezinte pericolul unor infracțiuni cu implicații deosebite asupra economiei subterane să fie dezincriminate¹⁰.

⁹ *Idem*, p. 36.

¹⁰ C. Voicu, G. Ungureanu, A. Voicu, *Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară*, Editura Universul Juridic, București, 2005, p. 169.